

Sosyal Bilgiler Programındaki Düşünme ile İlgili Bazı Ortak Becerilerin Kazanılma Düzeyinin Belirlenmesi

Determination of the Level of Acquisition of Some Common Skills Concerning Thinking in the Curriculum of Social Studies

İsmail GELEN*

ÖZET: Bu araştırmanın amacı, öğrencilerin 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde düşünme becerilerini kazanma düzeylerini belirlemek ve ilgili dersi veren öğretmenlerin öğrencilerinin bu becerileri ne düzeyde kazandığı ile ilgili görüşlerini saptamaktır. Betimsel bir çalışma olan bu araştırmada Hatay ilinin çeşitli okullarından tesadüfi olarak seçilen 227 altıncı sınıf öğrencisine düşünme becerilerini içeren anket (Cr.a: .86) ile 121 4. ve 5. sınıf öğretmenine öğrencilerinin bu düşünme becerilerine ne kadar sahip olduğunu belirtecekleri anket (Cr.a: .91) uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda ankete katılan öğretmenler belirtilen düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında kendilerini yeterli bulurlarken, öğrenciler bu becerileri kazanmada kendilerini yeterli bulmamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, düşünme becerileri.

ABSTRACT: The aim of this research is to determine the level students' acquisition of thinking skills in 4th and 5th grade social studies courses and to determine the points of views of teachers, who have been teaching social studies, about the students' level of thinking skills acquisition. In this research, which is a descriptive study, a survey including thinking skills (Cr.a: .86) has been applied to 227 6th grade students and a survey including expressions of teachers concerning to what extend the students have these skills (Cr.a: .91) is applied to 121 4th and 5th grade teachers all of which have been chosen haphazardly from different schools in Hatay. In the survey, teachers who have been chosen have expressed their opinion about the level of students acquiring thinking skills. As a result of the analysis, while the teachers participated in the survey have perceived themselves as sufficient in skill acquisition, the students have not perceives themselves as sufficient skill acquisition.

Key Words: Social studies, thinking skill.

* Yrd. Doç. Dr., OMÜ Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ismailgelen@omu.edu.tr

GİRİŞ

Son yıllarda teknoloji ve bilginin değişmesi ve hızla artması eğitimde de kendisini göstermiş ve değişimi beraberinde getirmiştir. Bilgi artışı bilginin sadece öğrenilmesi gerektiğini düşünen eğitimcilerin fikirlerinin değişmesine neden olmuştur. Bu değişim ülkemizin eğitim anlayışında da kendisini göstermiş ve artık bilgiyi ezberleyen ve tüketen öğrenciler yerine, bilgiyi üreten, ona nasıl ulaşacağını bilen, gerektiğinde onu kullanabilen, sıra dışı bağlantılar kuran, öğrendiklerini birleştirip amacına ulaşabilen, düşünen, düşünme şeklini kontrol eden öğrenciler yetiştirmek için adımlar atılmaktadır. Böylelikle değişen dünyada bireyler bu değişimin bir parçası olmak yerine değişimi bizzat yaşayan, sürekli öğrenen kişiler olarak yetişmektedirler.

Etkili ve verimli vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinen Sosyal Bilgiler Dersinin, bilginin aktarımı olarak değil; öğrencinin bilgiyi elde etmesi, bilimsel ve sistematik düşünme becerilerini kazanması olarak öğretilmesi gerekmektedir. Eğitim sistemimizin ve toplumun şiddetle ihtiyaç duyduğu düşünen ve üreten bireylerin yetiştirilmesi; demokrasinin işlemesine katkı sağlayacak aktif vatandaşlar yetişmesini sağlayacaktır. Bu noktaya dikkati çeken Aregado (1996) öğrencilere okulda kendi kendilerine öğrenmeyi öğretmek aynı zamanda, onlara hayatı öğretmenin yolu olduğunu belirtmektedir.

Bilginin üretimi söz konusu olunca, bilgiye üründen çok süreç olarak bakma zorunluluğu doğmaktadır. Bilgiye bakış açımızdaki bu değişim, eğitim programlarının da bilgi merkezli değil, öğrenme merkezli olması yaklaşımını beraberinde getirmektedir (Doğanay, 1997, s.34).

İlköğretim kurumlarının genel amaçlarından birisi bireyi hayata ve bir üst öğrenim düzeyine hazırlamak, etkili ve verimli vatandaşlar yetiştirmektir. Bu vizyonu gerçekleştirmek için Sosyal Bilgiler dersi önemli bir misyon üstlenmiştir. Sosyal Bilgiler dersinin temel yaklaşımına bakıldığında; bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli beceri, kavram ve değerlerle öğrenciyi donatarak etkin bir vatandaş yetiştirmek ve hayata hazırlamaktır.

Düşünmenin ne olduğu ile ilgili birçok tanım vardır. Buna göre düşünme; dış dünyanın insan zihninde yansımaları, duyum, izlenim ve tasarımlardan ayrı olarak, aklın bağımsız ve kendine özgü durumu, karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları, biçimleri kavrama ve aralarında ilişkiler kurarak yeni düşünceler üretme yetisi, bireyi rahatsız eden dengesini bozan olayların giderilmesi için girişilen kasıtlı zihinsel davranışlar ve içinde bulunulan durumu anlayabilmek amacıyla yapılan aktif, amaca yönelik organize zihinsel süreçler olarak tanımlanabilir (Cüceloğlu, 1994; Fisher, 1995; Kazancı, 1989; MEB, 2006; Öncül, 2000; TDK, 1998). Düşünme bir zihinsel beceridir. Beceri ise, bilgi gerektiren ve performans içeren karmaşık bir eylemdir ve öğrencilerde, öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi, yaşama aktarılması hedeflenen kabiliyetler ile bir iş

yapabilmek veya bir konuyu işleyebilmek için gereken yatkınlıktır (Ata, 2006; MEB, 2005; TDK, 1998). Ülkemizde ilköğretim programının değişmesi ile artık bilginin ezberlenmesi bir kenara bırakılarak; öğrencilerin bilgiyi kendilerinin elde etmesi, yaparak ve yaşayarak öğrenmesi, öğrendiği bilgiyi yaşamında kullanması, düşündüğünün farkında olması, düşüncelerini şekillendirebilmesi, bir başka deyişle öğrenmeyi öğrenmesi önemsenmiştir. Bunun için ise program içerisinde kazandırılacak ortak beceriler yer almıştır. Bu beceriler temelde düşünme boyutlarının içerisinde yer almaktadır ve bunların hepsine birden düşünme becerileri diyebiliriz. Bu becerilerin öğrencilere kazandırılması ile öğrenciler kendi öğrenmelerinin sorumlusu olacaklar ve düşünme yollarının farkına varacaklardır.

Niçin Düşünme Becerileri Kazandırılmalıdır?

Öğrenci merkezli eğitim modelinde amaç, okulda teorik olarak verilen becerilerin yaşam becerilerine dönüşmesi ve yaşamda kullanılması, öğrenmeyi öğrenmek için düşünme becerilerinin gelişiminin sağlanmasıdır. Düşünme becerilerinin geliştirilmesi için problem çözme, analitik, eleştirel ve yaratıcı düşünmenin geliştirilmesi gerekir. Düşünmeyi bilmek iyi bir eğitimin öğrencilere kazandırdığı bir beceri olmalıdır. Bu beceri eğitim programımızda amacı etkili ve verimli vatandaşlar yetiştirmek olan Sosyal Bilgiler Programı içerisinde yer almıştır. Ancak bu becerilerin orda yer alması sadece bu derste kullanılacağı veya sadece bu ders için öğretilmesi gerektiği anlamına gelmez. Çünkü Jensen (2006, akt. Doğanay, 2006)'e göre çocuk doğumdan itibaren dokuz aylık dönemde dokunma duyusu ile öğrenmeye ve düşünmeye hazır hale gelmektedir.

Tablo 1. Düşünme Becerilerinin Öğretilmesinde Yaygın Bazı Yaklaşımlar

1.Yaklaşım:	2.Yaklaşım	3.Yaklaşım:	4.Yaklaşım:
a) Bilişsel Farkındalık (Metacognition)	a) Özenli Düşünme	a) Küresel Koşullar (Global Terms)	a) Temel Çekirdek
b) Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme (Critical and Creative Thinking)	b) Eleştirel Düşünme	I.Düşünme (Thinking)	Düşünme Becerileri
c) Düşünme Süreçleri (Thinking Processes)	c) Yaratıcı Düşünme	II.Bilişsel Farkındalık (Metacognition)	b) Karmaşık Düşünme Süreçleri
d) Temel Düşünme Becerileri (Core Thinking Skills)	MEB (2007)	III.Eleştirel Düşünme (Critical Thinking)	c) Bilişsel Farkındalık
e) Konu Alanı Bilgisi (Content Area Knowledge)		IV.Yaratıcı Düşünme (Creative Thinking)	d) Bilgi
Marzano ve ark. (1988)		V.Model Alma (Model Mapping)	e) Tutum
		b) Düşünme Süreçleri (Thinking Processes)	Doğanay (2006)
		c) Temel Düşünme Süreçleri (Core Thinking Skills)	

 akt. Doğanay (1995, 97)

 d) Özel Koşullar
 (Specific Terms)
www.logo.com/twp/thinking_skills (2007)

Sosyal Bilgiler Programında Bulunan Düşünmenin Boyutları ile İlişkili Ortak Beceriler

İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde doğrudan düşünme becerileri ile ilgili olan ortak beceriler şunlardır (MEB, 2006);

- 1- Eleştirel Düşünme
- 2- Yaratıcı Düşünme
- 3- İletişim ve Empati Becerisi
- 4- Problem Çözme ve Araştırma Becerisi
- 5- Girişimcilik Becerisi

Eleştirel düşünme, önceki deneyimleri, bilgi ve düşünceleri inceleyip, farklı görüş ve bilgileri tarttıktan sonra dengeli bir yargıya varma, bir problem durumunu bilimsel, kültürel, sosyal, standart ölçütlere göre, tutarlılık ve geçerlilik bakımından yargılama ve değerlendirmede işe koşulan tavır, bilgi ve beceri süreçlerinin bütünü, durumlar ya da sorunlar hakkında doğru değerlendirmeler yapma, konulara, olaylara, kavramlara ve problemlere farklı bir bakış açısı ile bakma, görünmeyeni görme, görünenin arkasında kalan boyutları düşünme yani bir olayı tüm boyutları ile düşünerek sonuca ulaşma ve karar verme işidir (Ennis,1985; Fisher,1995; Gelen,2003; Kazancı,1989). Eğitim sistemimizin bir takım amaçları vardır. Bilgiyi olduğu gibi kabul etmeyen doğruluğunu araştıran, bir olayın her yönüne baktıktan sonra karara varan, ön yargılardan uzak, ileriye sürdüğü fikirlerinde kanıtlara dayanan, bağımsız ve özgür düşünebilen bireyler yetiştirmek bu amaçlarından bir kaçıdır (MEB, 2006). Bu amaçlar ise düşünme becerilerinden olan eleştirel düşünme ile doğrudan bağlantılıdır. Sosyal Bilgiler Programında (2006) yer alan eleştirel düşünme becerileri; bir kanıt kullanma ya da referansa dayanma, sebep-sonuç ilişkisini belirleme, ilke türetme, genelleme yapma, farklı bakış açılarını açıklama, kararları sorgulama, sınıflama yapma, değerlendirme (ölçüt belirleme), karşılaştırma yapma, ilgili ve ilgisiz bilgiyi ayırt etme, kalıp yargıları fark etme, çıkarımda bulunmadır.

Yaratıcılık, orijinal ürün elde etme, hiç kimsenin görmediğini görme, kimsenin yapmadığını yapma, hiç kimsenin duymadığını duyma, insanın üretme kapasitesi, yeni ve orijinal bir ürün elde etme, sıra dışı bağlantıları görme ve bu bağlantılarla yeni bir durum ortaya çıkarma, bir aracın ya da olayın fazla olan kısmını çıkarma, eksik olan kısmını ekleme yeteneklerinin tamamıdır (Haris, 1998; Doğanay, 2002; Fisher, 1995; Gelen, 2003; Rawlinson, 1995; Sancar ve ark.1996; Yıldırım, 1998). Yaratıcı insanlar; cesurdurlar, güvenlidirler, risk almaktan çekinmezler, istekli ve idealisttirler, enerjiktirler, meraklı, şakacı, mutlu bir hayata sahiptirler, maceracıdır (Gelen, 2003). Bu açıdan eğitimin amacı eskiden yapılanların yalnızca tekrar etmesi değil, yeni şeyler yaratabilen ve bunları uygulama gücü olan insanlar yetiştirmektir. Sosyal Bilgiler Programında (2006) yer alan yaratıcı düşünme becerileri; esnek ve orijinal olma, imgeleme, analiz, sentez, değerlendirme yapma, sıra dışı bağlantılar kurmadır.

Sosyal bilgiler dersinin bir misyonu da etkili iletişim kuran, sorunlarını empati ile çözebilen, etkin ve verimli bireyler yetiştirmektir. İletişimi kişi ve çevresi arasında iki yönlü ilişkiyi ilgilendiren tüm aşamalar olarak tanımlayabiliriz. Empati ise bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir (Gömlüksiz ve Kan, 2007; Körükçü, 2004; Tutuk, Al ve Doğan, 2002; Zıllıoğlu, 1993). Etkin iletişim kuran bireyler yetiştirmemiz için empati becerisi vazgeçilmez bir beceridir. Körükçü (2004)'ye göre sosyal bir varlık olarak yaşamını sürdürmek zorunda olan insanın hayatında iletişimin ve empatinin önemi büyüktür. Sosyal Bilgiler Programında (2006) yer alan iletişim ve empati becerileri; dinleme, sözlü ya da yazılı olarak kendini ifade etme, tartışma, bağlantı kurma, farklı perspektiften bakma, açık fikirli olma, başkalarının düşünce ve duygularını anlama, farklılıklara saygı duyma, görüşlerini gerekçelendirme, ortak bir amaç çevresinde toplanma, dönemin şartlarına uygun olarak geçmişteki insanların düşünce, amaç ve duygularını anlamadır (tarihsel empati).

Problem çözme becerisi; sadece klasik hayat problemlerini çözmek değil, aynı zamanda soru sorma veya yaratıcı bir problem oluşturmanın yoludur. Çünkü öğretmenler öğrencilere yanıt bulmayı öğrettiği kadar, soru sormayı da öğretmelidir. Bunun için de problem bireyin hayatından, ilgi duyduklarından ve yapabileceklerinden seçilmelidir. Problem çözme öğrenci ve öğretmenlerin kendi kendilerini yenilemesine ve öğrenmelerine olanak sağlayacaktır. Leppard (1993, s.127-130) problemlerin çözümünde, her durumda düşünmenin işe koşulmasının önemine değinmiştir. Sosyal Bilgiler Programında (2006) yer alan problem çözme ve araştırma becerileri; problemi tanımlama ve sınırlandırma, problemin çözümüne yönelik hipotezler ortaya atma, veri ve kaynak araştırması yapma, hipotezleri test

etme, probleme yönelik bir çözüme varma, soru sorma, gözlem yapma, tahmin etme, veri toplama, verileri kaydetme, verileri düzenleme, verileri açıklama, araştırma sonuçlarını sunmadır.

Girişimci, kendi işini kuran, çeşitli faktörleri bir araya getirerek ve riskler alarak üretim sürecinde bulunan ve bunun sonucunda da kâr elde etmeyi hedefleyen kişi olarak tanımlanmaktaydı. Ancak artık girişimcilik, yüksek düzeyde yaratıcılık kullanılarak daha üstün durumlara varmak için bir yöntem olarak algılanmaktadır (Arslan, 2002). Sosyal Bilgiler Programında (2006) yer alan girişimcilik becerileri; meslekleri ve çevresindeki iş yerlerini tanıma, çevresindeki tanınmış ve başarılı girişimcileri tanıma, kişilerin ekonomi içinde, çalışan ve tüketici olarak oynadıkları rolleri keşfetme, eğitimin kendi gelecekleri üzerindeki önemli rolünü anlama, ekonominin temel kavramlarını edinme, girişimciliğin karşı karşıya olduğu zorlukları anlama, yenilikçi fikirler sunma ve ürünler tasarlayabilmedir.

Problem Durumu

Bilim ve teknolojideki hızlı gelişmelere bağlı olarak; iletişim ve ulaşımın hızlanması, toplumsal tutum, yaşam tarzı, değer, gelenek ve bilginin hızla değişmesi bireyleri çok sayıda seçenekle karşı karşıya getirmiştir. Bazı bilim dallarında bilgi çok kısa sürede değişmekte ve hızla artmaktadır. Yaklaşık saniyede bir makale, dakikada bir kitap basılmaktadır. Böyle bir durumda bilgiye nasıl ulaşacağımızı ve kullanacağımızı bilmek daha çok önem kazanmaktadır. Varış (1988, 152)'a göre milletler; insanların çoğu gelişmemiş olduğundan, potansiyel kapasitelerini toplum hizmetinde kullanmaya fırsat bulamayan insanları yüzünden geridir. Dolayısıyla bireylerin; sorgulaması, doğru karar vermesi, eleştirel ve yaratıcı düşünmesi onların yaşam kalitesini belirleyecektir. Okullarımıza baktığımızda öğrencilerimizin öğrenmeyi öğrenme ve temel düşünme becerilerinin düşük düzeyde olduğu gözlenmektedir (Gelen, 1999). Jacopson (1998, s.579-590) ise eğitim sistemlerinin beceriler ışığında yeniden yapılandırılması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü bu becerilere sahip olan öğrenci sadece Sosyal Bilgiler dersinde değil, yaşamının her anında bu becerileri kullanacaktır.

Günümüzde bireylerin ‘ne’ düşündüklerinden çok ‘nasıl’ düşündüklerinin bilinmesi ve bunun bireylere öğretilmesi önem kazanmıştır (Kazancı, 1989). Bu da düşünme becerilerinden eleştirel düşünme kavramını ortaya çıkarmaktadır. Eleştirel düşünen birey bilişsel farkındalık becerilerini kullanır. Böylece kendi düşünme sürecinin farkına varır ve düşünme sürecini yapılandırabilir. Gelen (2003) bilişsel farkındalığı bireyin kafasında oluşan ve davranışlara yansıyan düşünme ve öğrenme süreci olarak tanımlamıştır.

Toplumsal ve kültürel değişmelerin büyük bir hızla yaşandığı, geçmişteki bir takım doğruların yanlış olabileceğinin tartışıldığı günümüzde, yeni ve orijinal fikirler ortaya koyan, diğerlerinden farklı düşünen bireylere ihtiyaç vardır. Geleceğin

problemlerinin, geçmişin çözüm yolları ile çözülemeyeceği gerçeği, yaratıcı düşünen bireylere olan ihtiyacı ortaya koymaktadır (Torrance,1962).

Sosyal bir varlık olarak yaşamını sürdürmek zorunda olan insanın hayatında iletişimin önemi büyüktür. Etkili bir vatandaş olmanın yolu iyi bir iletişim kurmaktan geçer. Shapiro (2000)'a göre empati ve iletişim tüm sosyal davranışların temelidir ve olumlu sosyal davranışlar ile tutum değişimlerine yol açan empatik iletişim, eğitimle artırılabilir.

Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, toplumların yapısını hızla değiştirirken, girişimcinin ve girişimciliğin ekonomik değerini ve toplumdaki önemini artırmıştır. Bozkurt (1996, akt., Arslan, 2002)'a göre girişimcilik eğitimi ile yaşadığımız çevrenin yarattığı fırsatları sezen, o sezgilerden düşler üreten, düşleri projelere dönüştürüp, projeleri yaşama taşıyan ve zenginlik üreterek insan yaşamını kolaylaştıran bireylerin yetiştirilmesi düşünülmektedir.

Okul kurumunun temel işlevi bireylerin, kültürel, ekonomik ve teknolojik açılardan büyük bir rekabet içinde olan çağın gerisinde kalmasını engellemek, bireylere ve sosyal gruplara, kendilerini ve içinde buldukları koşulları anlama ve dönüştürme aracı olarak düşünme becerilerini kazandırmaktır. Tüm bu becerilerin kazandırılabilmesinin ön koşulu ise kuşkusuz bireyin düşünme gereksinimi duymasını sağlamaktır. Yurt dışında bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında, ülkemizdeki araştırmaların sayıca azlığı dikkati çekmektedir (Gülgöz & Sadowski, 1995; Demirci, 1998; Örsel, 2001; akt. Cenkseven ve ark. 2006).

Öğrenme konusunda yapılan araştırmalarda ödül, ceza, dış uyarımlar gibi dışsal etmenlerden çok; beynin işlevleri, davranışlarını kontrol etme, içsel motivasyon, amaç belirleme, dikkat, tutum, kapasitesinin farkında olma gibi içsel etmenlerin öğrenmeye daha çok etki ettiği belirlenmiştir (Wang, Heartel ve Wolberg, 1994, s.74-79; Senemoğlu, 2001, s.339-346). Öyleyse Sosyal Bilgiler Dersinin genel amacı olan etkili vatandaş eğitimi, genel olarak; eleştirebilen, üretebilen, soru soran, doğru kararlar verebilen, hayat boyu karşılaşabileceği problemleri çözebilme yetisi olan, girişimci, araştırmacı, etkili iletişim kurabilen ve mevcut kaynakları etkin kullanabilen bireyleri yetiştirme olmalıdır. Öğrencilerin hızla değişen bilgiye ayak uydurması, ancak Sosyal Bilgiler Dersinin etkin olarak kullanılması ve düşünmenin öğretilmesi ile olanaklı görülmektedir. Öğretmen Sosyal Bilgiler Dersi ile öğrencilerde hayat boyu gereksinim duyacakları düşünme beceri ve süreçlerini oluşturabilir. Sonuçta bilgi ne kadar artarsa artsın ve ne kadar değişirse değişsin, biz programdaki bu düşünme becerilerini kazandırdığımızda bilgiye ulaşan ve kullanan, olayları sorgulayan, objektif kararlar verebilen, olaylara çok boyutlu bakabilen ve çözüm üretebilen, girişimci, etkili iletişim kurabilen ve düşünen vatandaşlar yetiştirebiliriz.

Sosyal Bilgiler Dersinin etkili ve verimli vatandaşlar yetiştirme amacına ulaşması, bu düşünme becerilerinin bireye kazandırılması ile olanaklıdır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı; İlköğretim programındaki düşünme ile ilgili bazı ortak becerilerin sosyal bilgiler dersinde kazanılma düzeyinin belirlenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

1. İlköğretim 4. ve 5. sınıfta Sosyal Bilgiler dersini alan öğrencilerin; *eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, empati, araştırma, problem çözme ve girişimcilik* becerilerini kazanma düzeylerine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. İlköğretim 4. ve 5. sınıfta Sosyal Bilgiler Programını kullanan öğretmenlerin; *eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, empati, araştırma, problem çözme, girişimcilik* becerilerini öğrencilerinin kazanma düzeylerine ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Öğretmenlerin cinsiyet, yaş, branş, kıdem, yeni program ile ilgili kurs almaları, becerilerin öğretilmesinde ek etkinlikler yapmaları ve programda bu tür becerilere yer verilmesi düşünceleri, bu becerilerin kazanılmasında anlamlı bir farklılık oluşturmakta mıdır?

Sınırlılıklar

Araştırma;

- Hatay ilinde bulunan öğrenci ve öğretmenler ile ilköğretim programında bulunan 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersi ile,
- Düşünmenin boyutları ile ilişkili ortak becerilerden; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, empati, araştırma, problem çözme ve girişimcilik ile,
- Öğretmenlerin cinsiyet, yaş, branş, kıdem, yeni program ile ilgili kurs almaları, becerilerin öğretilmesinde ek etkinlikler yapmaları ve programda bu tür becerilere yer verilmesi düşünceleri ile, sınırlıdır.

YÖNTEM

Araştırma, genel tarama türünde betimsel bir çalışmadır. Tarama modellerinde araştırmaya konu olan şey, olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Balcı, 2004; Karasar, 2005). Araştırmada öğrencilerin 4. ve 5. sınıfta Sosyal Bilgiler Programı ile almış oldukları düşünme becerilerini ne düzeyde kazandığı ve 4. ve 5. sınıfta Sosyal Bilgiler Programını uygulayan öğretmenlerin, öğrencilerinin bu becerileri ne düzeyde kazandığı ile ilgili görüşleri saptanmıştır. Öğrencilerin düşünme becerilerinden olan eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, empati, araştırma,

problem çözüme ve girişimcilik becerilerini kazanma düzeylerini ölçmek için araştırmacılar tarafından geliştirilen anket kullanılmıştır. Öğretmenlere ise öğrencilerinin bu düşünme becerilerine sahip olma düzeylerini belirleyecekleri ve aynı zamanda kendilerinin kişisel bilgilerini içeren anket kullanılmıştır.

Katılımcılar (Evren ve Örneklem)

Araştırmanın çalışma evrenini Hatay ilindeki 4. ve 5. sınıfta Sosyal Bilgiler Programını almış olan 6. Sınıf öğrencileri ile 4. ve 5. sınıfta Sosyal Bilgiler Programını okutmuş ve okutmakta olan öğretmenler oluşturmaktadır. Örneklemi ise yine Hatay ilinde bulunan ve tesadüfi olarak seçilmiş olan 6.Sınıf öğrencilerinden 227 öğrenci ile 4. ve 5. Sınıfı okutmuş ve okutmakta olan öğretmenlerden tesadüfi olarak seçilmiş olan 121 öğretmen oluşturmaktadır. 6. Sınıf öğrencilerinin seçilme nedeni 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler kazanımlarını edindiklerinin varsayılmış olmasıdır.

Araştırmanın çalışma evreni içerisinde amaca uygun, evreni temsil etme yeteneğine sahip örneklem seçiminde olasılıklı örneklem yöntemlerinden yararlanılmıştır. Olasılıklı örnekleme yöntemleri, örneklem içerisinde yer alacak olan birbirinden bağımsız her katılımcının, çalışma evreni içerisinde eşit seçilme şansını sağladığı için tercih edilmiştir (Ural ve Kılıç, 2005:31-36; Balci, 2006:83-88).

Öğretmenlere ait kişisel bilgiler, araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. Bu değişkenler cinsiyet, yaş, mezun olunan bölüm ve fakülte, yeni program ile ilgili kurs almaları, mesleki kıdem, düşünme becerilerinin öğretiminde ek etkinlikler yapmaları ile programda bu tür etkinliklere yer verilmesine ilişkin görüşleridir.

Ankete katılan öğretmenlerin %31,4'ü (f: 38) bay, %68,6'sı (f: 83) bayandır. %38,8'i (f: 47) 42 ve üzeri yaşa sahiptir. %75,21'i (f: 91) sınıf öğretmenidir. %65,3'ü (f: 79) yeni programla ilgili kurs almış, %34,7'si (f: 42) 21 yıl ve üzeri kıdeme sahiptir. %77,33'ü (f: 85) düşünme becerilerinin kazandırılmasında ek etkinlik yapmaktadır. %93,2'si (f: 96) ise düşünme becerilerine programda yer verilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan anketler kullanılmıştır. İlköğretim 4. ve 5. sınıfta Sosyal Bilgiler Programını almış olan 6. Sınıf öğrencilerinin bu düşünme becerilerini kazanma düzeylerini belirlemek için 60 sorudan oluşan üçlü likert tipinde (Evet, Bazen, Hayır) anket kullanılmıştır. Bu sorular 227 öğrenciye uygulanarak güvenilirlik hesaplamaları

yapılmıştır. Yapılan güvenilirlik analizleri sonucu güvenilirlik değeri $Cr. \alpha = .86$ olarak hesaplanmıştır.

Bunun yanında uzman görüşleri alınmış, belirtke tablosu yapılmış ve becerilerin ölçülmesinde kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Öğrenciler için hazırlanan ankette eleştirel düşünme becerisi 22, yaratıcı düşünme becerisi 14, iletişim becerisi 17, empati becerisi 7, araştırma becerisi 23, problem çözme becerisi 30, girişimcilik becerisi ise 12 soru ile ölçülmüştür.

Tablo 2. Düşünme Becerileri Öğrenci Anketinden Örnek Maddeler

BECERİLER	Evet	Bazen	Hayır
1 Düşünürken kanıtlardan yararlanabiliyorum.			
2 Sürekli sebep-sonuç ilişkisi ararım.			
3 Öğrendiklerimden yararlanarak genel sonuç çıkarırım.			
4 Bir konuya farklı yönlerden bakabiliyorum.			

Öğretmenler için ise araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ve iki bölümden oluşan anket kullanılmıştır. Öğretmenler burada birinci bölümde kişisel bilgilerini vermişlerdir. İkinci bölümde ise 60 sorudan oluşan, beşli likert tipinde (Tamamen Yeterli, Yeterli, Kararsızım, Yetersiz, Tamamen Yetersiz) anket ile öğrencilerinin bu becerileri kazanma düzeylerini ortaya koymuşlardır. Bu sorular 121 öğretmene uygulanarak güvenilirlik hesaplamaları yapılmıştır. Yapılan güvenilirlik çalışmaları sonucunda, güvenilirlik değeri $Cr. \alpha = .91$ olarak hesaplanmıştır. Bunun yanında uzman görüşleri alınmış, belirtke tablosu yapılmış ve becerilerin ölçülmesinde kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Öğretmenler için hazırlanan ankette eleştirel düşünme becerisi 23, yaratıcı düşünme becerisi 13, iletişim becerisi 19, empati becerisi 8, araştırma becerisi 23, problem çözme becerisi 29, girişimcilik becerisi ise 13 soru ile ölçülmüştür.

Tablo 3. Düşünme Becerileri Öğretmen Anketinden Örnek Maddeler

BECERİLER	Tamamen Yeterli	Yeterli	Kararsızım	Yetersiz	Tamamen Yetersiz
1 Düşünürken kanıtlardan yararlanırlar.					
2 Sürekli sebep-sonuç ilişkisi ararlar.					

Verilerin Toplanması ve Analizi

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2011, 30(1), 83-106

Araştırma verilerinin toplanması amacıyla, sırasıyla şu işlemler yapılmıştır:

1. Araştırma verilerinin toplanması için gerekli olan anketler araştırmacılar tarafından hem öğrencilere yönelik hem de öğretmenlere yönelik olarak hazırlanmıştır.
2. Bu anketler için uzman görüşleri alınarak gerekli gözden geçirilmeler yapılmış ve anketlere son hali kazandırılmıştır.
3. Anketler Hatay ilinde 227 öğrenci ve 121 öğretmene uygulanarak sonuçlar üzerinde güvenilirlik analizleri yapılmıştır.
4. Güvenirlik analizleri sonucu anketlerin yeterli güvenilirliğe sahip olduğu anlaşılmıştır.
5. Öğrencilere uygulanan 3'lü likert tipi anketlerin yanıtları olan "Evet'e 3", "Bazen'e 2" ve "Hayır'a 1" değeri verilmiştir. Öğretmenlere uygulanan 5'li likert tipi anketlerin yanıtları olan "Tamamen Yeterli'ye 5," "Yeterli'ye 4", "Kararsızım'a 3", "Yetersiz'e 2" ve "Tamamen Yetersiz'e 1" verilmiştir. Olumsuz olan maddeler ters çevrilmiştir.
6. Veri toplama işlemi tamamlandıktan sonra öğrenci ve öğretmenlerin verdiği cevaplar ayrı ayrı bilgisayara yüklenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde SPSS paket programı kullanılmıştır.

BULGULAR

Anket Verilerine İlişkin Bulgular

Öğretmen ve öğrencilerin düşünme becerilerine ilişkin ankete verdikleri yanıtlar doğrultusunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 4. Öğretmen ve Öğrencilerin Düşünme Becerileri Anket Toplam Puanları Arasında Yapılan Bağımsız Gruplar t-testi Tablosu

Gruplar	n	x	ss	sd	t	p
Öğretmen	121	200,47	23,77	346	31,441	,000
Öğrenci	227	137,90	13,36			

Tablo-4 incelendiğinde öğretmen ($X=200,47$; $ss=23,77$) ve öğrenci ($X=137,90$; $ss=13,36$) anketleri cevapları arasında $p=.000$ düzeyinde anlamlı bir farklılığın olduğu ve bu farklılığın öğretmenler lehine olduğu görülmektedir. Yani ankete katılan öğretmenlerin düşünme becerilerini kazandırmada kendilerini yeterli bulduklarını, öğrencilerin ise düşünme becerilerini kazanmada kendilerini yeterli bulmadıklarını söyleyebiliriz. Bu bulgu, literatür tarandığında elde edilen bulgularla desteklenmektedir. Gelen (1999) öğretmenlerin ankette belirtilen düşünme becerilerinin kazandırılmasında kendilerini yeterli bulduklarını, buna karşın kendi tarafından yapılan gözlemlerde, öğretmenlerin bu becerileri kazandırmada, yetersiz ya da tamamen yetersiz olduğunu ortaya çıkarmıştır. Gömleksiz ve Kan (2007)

öğrencilerin sosyal bilgiler dersini araştırma ve iletişim becerilerini kazandırmada etkili bulunduğunu, Fisher (2006) düşünmeyi öğrenmenin başarıyı arttıracığını, Baykara (2006) sosyal bilgiler dersinde düşünme becerileri etkinliklerine çoğu zaman yer verildiğini ortaya çıkarmıştır. Özdemir (2006) öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinin eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, sorun çözme ve karar verme becerilerini “kısmen” kazandırdığını, Pithers (2000) öğrencilere düşünme becerileri için yollar öğretildiğinde düşünme becerilerinin arttığını, Kaloç (2005) öğrencilerin eleştirel düşünme gücü düzeylerinin okullara göre farklılık gösterdiğini bulmuştur. Alkaya (2006) öğrenci takımları başarı bölümleri tekniğiyle birlikte kullanılan eleştirel düşünme becerileri öğretiminin, geleneksel öğretime göre öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri üzerinde daha etkili olduğunu gözlemiştir. Rich ve Weisberg (2004) televizyon programlarının bireylerin yaratıcılıklarına etki ettiğini ancak bunun için programların samimiyetlerinin önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Bağımsız Değişkenlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın 3. Alt problem cümlesi doğrultusunda Öğretmenlerin cinsiyet, yaş, branş, kıdem, yeni program ile ilgili kurs almaları, becerilerin öğretilmesinde ek etkinlikler yapmaları ve programda bu tür becerilere yer verilmesi düşünceleri ile bu becerilerin kazanılması arasındaki farkı belirlemeye yönelik bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Toplam Anket Puanları ile Cinsiyetleri Arasında Yapılan Bağımsız Gruplar t-testi Tablosu

Cinsiyet	n	x	ss	sd	t	p
Erkek	38	205.55	19.62	119	1.603	.112
Bayan	83	198.14	25.21			

Tablo-5'e göre cinsiyetin düşünme becerilerinin kazandırılmasında anlamlı bir farklılık yaratmadığı ($p=.112$) görülmektedir. Yani cinsiyetin, düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında benzer düzeyde etki ettiği söylenebilir. Bu bulgu, literatür tarandığında elde edilen bulgularla desteklenmektedir. Yenilmez ve Yolcu (2007) öğretmenlerin derslerdeki tutum ve davranışlarının öğrencilerde yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine katkısının; mezun olunan kuruma göre farklılık gösterirken; cinsiyet, branş ve kıdem değişkenleri açısından anlamlı farklılıklara rastlanmadığını ortaya çıkarmıştır. Demir (2006) ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde eleştirel düşünme düzeylerinin genel olarak öğrenci ve öğretmen cinsiyeti değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaşmadığını ortaya çıkarmıştır.

Tablo 6. Öğretmenlerin Toplam Anket Puanları ile Yeni Programla İlgili Kurs Alma Durumları Arasında Yapılan Bağımsız Gruplar t-testi Tablosu

Kurs Alma Durumu	n	x	ss	sd	t	p
Evet	79	202.73	2.56	119	1.445	.151
Hayır	42	196.20	3.90			

Tablo – 6’ya göre öğretmenlerin yeni program ile ilgili kurs alma durumlarının düşünme becerilerinin kazandırılmasında anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmektedir ($p=.151$). Yani öğretmenlerin program ile ilgili kurs alma durumlarının, düşünme becerilerini öğrencilere kazandırmada benzer düzeyde etki ettiği söylenebilir. Bu bulgu, literatür tarandığında elde edilen bulgularla desteklenmektedir. Duphorne ve Gunawardena (2005) eleştirel düşünme seminerlerine katılanlarla seminerlere katılmayanların eleştirel düşünme becerilerinin benzer düzeyde olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Tablo 7. Öğretmenlerin Toplam Anket Puanları ile Yaşları Arasında Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Tablosu

Yaş	n	x	ss	f	p
22 – 26	18	191,89	24,59		
27 – 31	24	191,14	28,96		
32 – 36	13	193,59	13,80	3.683	.007
37 – 41	19	204,17	24,49		
42 ve Üzeri	47	208,91	19,50		

Tablo – 7’ye göre yaşın düşünme becerilerinin kazandırılmasında anlamlı bir farklılık yarattığı görülmektedir ($p=.007$). Anlamlılığın kaynağını belirlemek için yapılan Post Hoc Testinde, 42 ve üzeri yaşta olan öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre düşünme becerilerini öğrencilere kazandırmada daha etkili olduğu söylenebilir. Yani öğretmenlerin mesleki tecrübeleri arttıkça bu becerileri kazandırma oranının arttığı söylenebilir.

Tablo 8. Öğretmenlerin Toplam Anket Puanları ile Mezun Oldukları Bölümler Arasında Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Tablosu

Mezun Oldukları Bölümler	n	x	ss	f	p
Sınıf Öğretmenliği	91	203.13	23.37		
Eğitim Fakültesinin Diğer Bölümleri	14	195.96	25.69	2.690	.072
Eğitim Fakültesi Dışındaki Diğer Bölümler	16	189.22	21.73		

Tablo–8’e göre mezun olunan bölümün düşünme becerilerinin kazandırılmasında anlamlı bir farklılık yaratmadığı görülmektedir ($p=.072$). Yani öğretmenlerin mezun oldukları bölümlerin, düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında benzer düzeyde etki ettiği söylenebilir. Bu bulgu, literatür tarandığında elde edilen bulgularla desteklenmektedir. Yenilmez ve Yolcu (2007)

öğretmenlerin derslerdeki tutum ve davranışlarının öğrencilerde yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine katkısının; mezun olunan kuruma göre farklılık gösterirken; cinsiyet, branş ve kıdem değişkenleri açısından anlamlı farklılıklara rastlanmadığını ortaya çıkarmıştır. Demir (2006) ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde eleştirel düşünme düzeylerinin genel olarak öğrencinin sınıfı, öğrenci cinsiyeti, öğretmen cinsiyeti, okul türü, sınıf mevcudu, uygulanan sosyal bilgiler öğretim programı, öğrencilerin sosyal bilgiler derslerindeki başarı durumları ve sınıf öğretmenlerinin davranışlarının demokratiklik düzeyi değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaştığını ortaya çıkarmıştır.

Tablo 9. Öğretmenlerin Toplam Anket Puanları ile Kıdemleri Arasında Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Tablosu

Kıdem	n	x	ss	f	p
0 – 5	26	190.58	22,73		
6 – 10	25	192.99	23,33		
11 – 15	11	203.28	30,50	3.326	.013
16 – 20	17	205.84	24,24		
21 ve Üzeri	42	208.12	19,83		

Tablo -9'a göre mesleki kıdemın düşünme becerilerinin kazandırılmasında anlamlı bir farklılık yarattığı görülmektedir ($p=.013$). Anlamlılığın kaynağını belirlemek için yapılan Post Hoc testinde, 21 yıl ve üzeri kıdeme sahip olan öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre düşünme becerilerini öğrencilere kazandırmada daha etkili olduğu söylenebilir. Yani öğretmenlerin mesleki tecrübeleri arttıkça bu becerileri kazandırma oranının arttığı söylenebilir. Bu bulgu, literatür tarandığında elde edilen bulgularla desteklenmektedir. Yenilmez ve Yolcu (2007) öğretmenlerin derslerdeki tutum ve davranışlarının öğrencilerde yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine katkısının; mezun olunan kuruma göre farklılık gösterirken; cinsiyet, branş ve kıdem değişkenleri açısından anlamlı farklılıklara rastlanmadığını ortaya çıkarmıştır.

Tablo 10. Öğretmenlerin Toplam Anket Puanları ile Becerilerin Öğretilmesinde Ek Etkinlik Yapma Durumları Arasında Yapılan Bağımsız Gruplar t-testi Tablosu

Becerilerin Öğretilmesinde Ek Etkinlik Yapma Durumları	n	x	ss	sd	t	p
Evet	85	205.90	22.27			
Hayır	25	190.77	20.29	108	3.044	.003

Tablo - 10'a göre öğretmenlerin düşünme becerilerin öğretilmesinde ek etkinlik yapma durumlarının düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılmasında anlamlı bir farklılık yarattığı ($p=.003$) ve bu farklılığın becerilerin öğretilmesinde ek etkinlik yapan öğretmenler ($X=205.90$) lehine olduğu görülmektedir. Yani düşünme

becerilerinin öğretilmesinde ek etkinlik yapılmasının, bu becerilerin öğrencilere kazandırılmasında etkili olduğu ($p=.003$) söylenebilir. Bu bulgu, literatür tarandığında elde edilen bulgularla desteklenmektedir. Türnüklü ve Yeşildere (2005) öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimlerinin pozitif yönde fakat yeterince yüksek olmadığını, Craft (2003) yaratıcı düşünme ile ilgili etkinliklerin bireylerin eğitimlerinin erken yıllarında kullanılmasının ileriki yıllarda bireylerin yaratıcılıklarını yükselttiğini, Erdoğan (2006) öğretmenlerin öğrencilere yönelik demokratik davranışlar sergilemesinin onların yaratıcılıklarının gelişimine destek olduğunu ve öğrencilerin yaratıcılıkları ile akademik başarıları arasında düşük ama anlamlı ilişkiler bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Minton (2003) lisede dans dersi alan öğrencilerin yaratıcı düşünme yeteneğinin bu dersi almayan öğrencilere göre daha fazla geliştiğini, Aksoy (2005) yaratıcı düşünme temelli bilimsel yöntem sürecine dayalı fen öğretiminin öğrencilerin yaratıcı düşünme düzeylerini arttırdığını ortaya çıkarmıştır. Demir (2006) ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde eleştirel düşünme düzeylerinin genel olarak öğrencinin sınıfı, öğrenci cinsiyeti, öğretmen cinsiyeti, okul türü, sınıf mevcudu, uygulanan sosyal bilgiler öğretim programı, öğrencilerin sosyal bilgiler derslerindeki başarı durumları ve sınıf öğretmenlerinin davranışlarının demokratiklik düzeyi değişkenlerine göre anlamlı olarak farklılaştığını, Sternberg (2003) öğretmenlerin öğrencilerini cesaretlendirip ödüllendirdiğinde yaratıcılığın geliştiğini ortaya çıkarmıştır.

Tablo 11. Öğretmenlerin Toplam Anket Puanları ile Düşünme Becerilerine Programda Yer Verilmesi ile İlgili Düşünceleri

<i>Düşünme Becerilerine Programda Yer Verilmesi ile İlgili Düşünceleri</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>x</i>	<i>ss</i>
Evet	96	%98	203.53	21.91
Hayır	7	%2	198.95	27.40

Tablo – 11'e bakıldığında öğretmenlerin %98'i (f:96) düşünme becerilerinin programda yer alması gerektiğini ($X=203,53$; $ss=21,91$), %2'si (f:7) ise bu becerilerin programda yer almaması gerektiğini ($X=198,95$; $ss=27,40$) belirtmiştir.

SONUÇ

Sosyal bilgiler programındaki düşünme becerileri ile ilgili bazı ortak becerilen kazanılma düzeyine ilişkin öğretmen ve öğrenci anket verileri ile yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre düşünme becerilerinin kazanılmasında öğretmenler lehine $p=.000$ düzeyinde (Tablo – 4) anlamlı bir farklılık vardır. Yani öğretmenler ($X=200.47$) belirtilen düşünme becerilerinin kazandırılmasında kendilerini yeterli bulurlarken, öğrenciler ($X=137.90$) bu becerileri kazanmada kendilerini yeterli bulmamışlardır.

Araştırmanın bağımsız değişkenleri ile öğretmenlerin anket cevapları arasında yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre öğretmenlerin cinsiyeti ($p=.112$; Tablo - 5), mezun oldukları bölümler ($p=.072$; Tablo - 8) ve yeni programla ilgili kurs alma durumları ($p=.151$; Tablo - 6) belirtilen düşünme becerilerini kazandırmada anlamlı bir farklılık oluşturmazken; düşünme becerilerinin öğretilmesinde ek etkinlik yapma ile ilgili değişkende ek etkinlik yapan öğretmenler lehine anlamlı bir farklılık ($p=.003$; Tablo – 10) ortaya çıkmıştır.

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin ($p=.013$; Tablo - 9) ve yaşlarının ($p=.007$; Tablo-7) düşünme becerilerini kazandırmada anlamlı bir farklılık ortaya çıkardığı görülmektedir. Anlamlılığın kaynağını belirlemek için yapılan Post Hoc testinde, 21 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenlerle, 42 ve üzeri yaşlardaki öğretmenlerin diğer öğretmenlere göre düşünme becerilerini kazandırmada daha etkili olduğu söylenebilir. Yani öğretmenlerin mesleki tecrübeleri arttıkça bu becerileri kazandırma oranının arttığı söylenebilir.

Öneriler:

1. Öğretmenler düşünme becerilerini kazandırmada kendilerini yeterli bulurlarken, öğrenciler bu becerileri kazanmada kendilerini yeterli bulmamışlardır. Bu nedenle öğretmenlerin düşünme becerilerini kazandırmak için uyguladıkları etkinliklerin değerlendirilmesi ve örnek uygulamaların sunulması yararlı olabilir.
2. Öğretmenlerin cinsiyeti, yaşı ve branşı belirtilen düşünme becerilerinin kazandırılmasında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Dolayısıyla öğretmenler bu özellikleri ayırt edilmeksizin daha fazla bilgilendirilebilir ve derslerde bu becerileri kullanmaları teşvik edilebilir.
3. Öğretmenlerin mesleki tecrübeleri arttıkça bu becerileri kazandırma oranlarının arttığı görülmektedir. Bu nedenle tecrübeli öğretmenlerden uygulamada yararlanılabilir ve öğretmen yetiştirme programları tekrar gözden geçirilebilir.
4. Düşünme becerilerinin öğretilmesinde ek etkinlik yapılmasının, bu becerilerin öğrencilere kazandırılmasında etkili olduğu görülmektedir. Bu gerekçeyle öğretmenlerin ek etkinlikleri ayrıca yapması yerine, mevcut sınıf etkinliklerinde bu becerilere yer vermesinin etkileri uygulamalı olarak araştırılabilir.
5. Öğretmenlerin hemen hemen tümü düşünme becerilerine programda yer verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu nedenle öğretmen yetiştirmede bu becerilerin nasıl kazandırılacağı ile ilgili olarak ders konulabilir ve uygulamalar yaptırılabilir.

6. Benzer çalışmalarda sadece öğrenci ve öğretmen görüşleri değil; velilerin görüşleri de değerlendirilebilir ve uygulamada öğretmen gözlemlerine yer verilebilir.
7. Benzer araştırmalar; farklı öğretim kademeleri ve farklı derslerde de yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Areglado, R.J. (1996). *Learning for life:creating class for self-directed learning*, Thousand Oaks, Ca.:Corwin Press.
- Arslan, K., (2002), Üniversiteli gençlerde mesleki tercihler ve girişimcilik eğilimleri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6, 1-11.
- Ata, B. (2006). Sosyal bilgiler öğretim programı içinde: Öztürk, C. (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (71-83 2.Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Alkaya, F. (2006). *Eleştirel düşünme becerilerini temel alan fen bilgisi öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına etkisi*. Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay.
- Aksoy, G. (2005). *Fen eğitiminde yaratıcı düşünme temelli bilimsel yöntem sürecinin öğrenme ürünlerine etkisi*. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak.
- Balcı, A. (2004). *Sosyal bilimlerde çalışmalar*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Balcı, A. (2006). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Baykara, N., (2006) *Sosyal Bilgiler Dersinin Düşünme Becerileri Açısından Değerlendirilmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Cüceloğlu, D. (1994). *İyi düşün doğru karar ver* (7. Baskı). İstanbul: Sistem Yayınları.
- Craft, A. (2003). Creative thinking in the early years of education. *Early Years*, 23(2).
- Cenkseven, F. ve Vural Akar, R. (2006). Ergenlerin düşünme gereksinimi ve cinsiyetine göre problem çözme becerilerinin karşılaştırılması. *Eğitim Araştırmaları*, (25), 45-53.
- Demirel, Ö. (2003). *Eğitim sözlüğü, dictionary of education* (2. Baskı). Ankara: PegemA Yayınları.
- Demirel, Ö. (2005). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. PegemA Yayınları, Ankara.

- Demir, M., K.. (2006). *İlköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde eleştirel düşünme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Doğanay, A. (1996). Öğrenmenin boyutları: Birleşik bir eğitim modeli. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(14), 48-54.
- Doğanay, A. (1997). Ders dinleme sırasında bilişsel farkındalıkla ilgili stratejilerin kullanımı. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(15), 34-42.
- Doğanay, A., Kara, Z. (1995). Düşünmenin boyutları. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(11), 25-38.
- Doğanay, A. (2002). *Yaratıcı öğrenme. Üçüncü baskı*. A. Şimşek (Ed.), *Sınıfta Demokrasi* (171–210). Ankara: Eğitim-Sen.
- Doğanay, A. (2006). *Etkin Vatandaşlık Eğitimi İçin Düşünme Becerilerinin Öğretimi*, İçinde: Öztürk, C. (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (180-216). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Duphorne P.L., & Gunawardena G.N. (2005). The Effect of three computer conferencing designs on critical thinking skills of nursing students, *The American Journal of Distance Education*, 19(1), 37–50.
- Erdoğan, Y. (2006). Yaratıcılık ile öğretmen davranışları ve akademik başarı arasındaki ilişkiler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, www.e-sosder.com, ISSN:1304-0278, 5 (17), 95-106.
- Ennis, R.H. (1985). *Goals for critical thinking curriculum*. In. A. Costa (Ed.). *Developig Minds: A Source Book for Teaching Thinking*. VA:ASCD, Alexandria, USA.
- Fisher, R. (1995), *Teaching children to think*. United Kingdom: Stanley Thornes Publishers Ltd.
- Fisher R. (2006) ‘Thinking Skills’, in Arthur J, Grainger T., & Wray D (eds) *Learning to teach in primary school*, Routledge Falmer, <http://www.teachingthinking.net/Thinkskills.htm>
- Gelen, İ. (1999). *İlköğretim okulları 4. sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde düşünme becerilerini kazandırma yeterliklerinin değerlendirilmesi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Gelen, İ. (2003). *Bilişsel Farkındalık Stratejilerinin Türkçe Dersine İlişkin Tutum, Okuduğunu Anlama ve Kalıcılığa Etkisi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- Gömlüksiz, M.,N. ve Kan, A., Ü. (2007). Yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programının araştırma, iletişim ve Türkçeyi doğru, etkili güzel kullanma

- becerilerini kazandırmadaki etkililik düzeyine ilişkin öğrenci görüşleri (Diyarbakır İli Örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 135-162.
- Harris, R. (1998). Introduction to creative thinking. www.virtualsalt.com/crebooks1.html adresinden 12.12.2006 tarihinde alınmıştır.
- Jacopson, R. (1998), Teachers Improving learning Using Metacognition with Self-Monitoring Learning Strategies, *Education*, Sum, 118(4), 579-590.
- Jensen, E., (2006). *Beyin Uyumlu Öğrenme*. Çevr. Doğanay, A. Adana: Nobel Kitabevi.
- Karasar, N., (2005), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, 14. Baskı, Ankara
- Kazancı, O. (1989). *Eğitimde eleştirel düşünme ve öğretimi*. Ankara: Kazancı Hukuk Yayınları.
- Körükçü, Ö.,S. (2004). *Altı yaş grubu çocukların özsaygı düzeyleri ile anne empatik becerilerinin incelenmesi*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Kaloç, R. (2005). *Orta öğretim kurumu öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri ve eleştirel düşünme becerilerini etkileyen etmenler*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Leppard, L.J. (1993). Designing our futures by choice. *Social Education*. 127-130.
- Marzano, R.J.; Brandt, R.S.; Hughes, C.S.; Jones, B.F.; Presseisen, B.Z.; Rankin, S.C., & Suhor, C. (1988). *Dimension Of Thinking: A Framework For Curriculum and Unstruction*. Alexandria, VA.: ASCD; USA.
- MEB, (2006). *İlköğretim Sosyal Bilgiler (4-5. Sınıf) Dersi Öğretim Programı*, 2005, Ankara.
- MEB, (2007). *İlköğretim Düşünme Eğitimi (6.Sınıf) Dersi Öğretim Programı*, 2006, Ankara.
- Minton, S. (2003). Assessment of high school students' creative thinking skills: a comparison of dance and nondance classes. *Research in Dance Education*, 4(1).
- Öncül, R. (2000). *Eğitim ve eğitim bilimleri sözlüğü: Sözlük Dizisi, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Özdemir, D., (2006). *Sosyal Bilgiler Dersinin Düşünme Becerilerini Kazandırma Düzeyine İlişkin Öğretmen Görüşleri*, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Pithers, R.T., (2000). Critical thinking in education: A Review, *educational research*, 42(3), 237-249.

- Rawlinson, J. G. (1995). *Yaratıcı düşünme ve beyin fırtınası*. İstanbul: Rota Yayınları.
- Rich, J.,D., & Weisberg, R., W. (2004). Creating All in the Family: A Case Study in Creative Thinking. *Creativity Research Journal*, 16, Nos. 2 & 3, 247-259.
- Sancar, M., Ersoy, Y., Baykent, D., Çakırokkalı, N. (1996). Yaratıcı-synectics öğretme modeli ile yaratıcılığın geliştirilmesi; ısı iletiminin öğretimi. *ODTÜ, Fen Bil. Eğt. Böl.*, Ankara.
- Senemoğlu, N. (2001). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Shapiro L.E. (2000), *Yüksek EQ'lu çocuk yetiştirmek. Anne ve babalar için duygusal zeka rehberi*. (Çeviri: Ü. Kartal), Varlık Yayınları, İstanbul.
- Stenberg, R.J., (2003), Creative Thinking in the classroom. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47(3), 2003.
- Tümkaya, S., İflazoğlu, A. (1999). Ç.Ü. Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin otomatik düşünce ve problem çözme düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenlere göre incelenmesi. *VIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 1-3 Eylül 1999*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Trabzon.
- Türk Dil Kurumu, (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türnüklü E., B. ve Yeşildere S. (2005). Türkiye'den bir profil: 11-13 yaş gurubu matematik öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilim ve becerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 38(2), 167-185.
- Torrance, E., Paul, (1962), *Guiding Creative Talent*. USA: Prentice-Hall, Inc.
- Tutuk, A., Al, D., & Doğan, S. (2002). Hemşirelik öğrencilerinin iletişim becerisi ve empati düzeylerinin belirlenmesi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 6 (2).
- Ural, A.,; Kılıç, İ., (2005), *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi SPSS 12.0 For Windows*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yenilmez, K. ve Yolcu, B., (2007), Öğretmen davranışlarının yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine katkısı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 95-105.
- Varış, F. (1988). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Yıldırım, R. (1998). *Yaratıcılık ve yenilik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Zilloğlu, M. (1993) *İletişim nedir?* İstanbul: Cem Yayınevi.
- Wang, M.C., Heartel, G.D., & Wolberg, H.J. (1994). Synthesis of Research: What Help Students learn?. *Educational Leadership*, 51(4), 74-79.
- www.logo.com/twp/thinking_skills, (2007) *Thinking with Pictures* (11.09.2007)

İlk alındığı tarih: 2010-03-11

Kabul tarihi: 2011-01-15

Extended Abstract

The citizen education which is the general purpose of the social science lesson should aim to educate people who are able to criticise, produce, ask questions, give right decisions communicate effectively, use current resources efficiently and have the ability to solve problems that they can encounter throughout their life, entrepreneur and inquisitive. Student's ability to keep up with the knowledge changing so rapidly seems to depend on using social science lesson effectively and teaching how to think. A teacher can generate the thinking skills and processes that students may need by using social science lesson. No matter how much the information increases and changes, we can educate citizens who are able to reach the information and use it, make objective decisions, approach events multidimensionally, generate a solution, communicate effectively and challenge the events and also citizens who are entrepreneur and thinker. Social science lesson's aim of educating effective and productive citizens can only be possible to give these thinking skills to individual.

The main purpose of this study is to determine to what extent the students gained the critical thinking, creative thinking, communication, empathy, study, problem solving and entrepreneurial skills that related to thinking and they acquire with the 4. and 5. grades social sciences education program and to detect the opinion of teachers ,who has given the 4. and 5. grades social science education program since 5 years, on students' level of acquisition of these skills. Besides the main purpose of this study, we include teachers' opinion on gender, age, branch, seniority, taking course on the new program, using extra activities for teaching those skills and including such skills in the program and their opinions on whether the inclusion of those skills in the program can cause a significant difference in students'acquiring those skills.

Survey model and descriptive model are employed in this study. In this study a questionnaire developed by the researchers in order to measure the level of acquiring critical thinking, creative thinking, communication, empathy, research, problem solving and entrepreneurial skills, are used. This questionnaire is three point likert (yes, sometimes,no) and consists of 60 questions. The reliability computations of the questions in this questionnaire are carried out by applying them on 227 students. After the reliability analysis of this questionnaire its reliability value calculated as $\alpha = .86$. Furthermore the experts are asked for their opinions, the table of specifications is developed and content validity in measuring the skills is provided. In the questionnaire developed for the students, the critical thinking skill is measured by 22 questions, creative thinking skill by 14 , communication skill by 17, empathy skill by 7, research skill by 23, problem solving skill by 30, entrepreneurial skills by 12. The teachers are applied a questionnaire on the one hand through it they could identify the level of acquisition of those skills by their students

and on the other hand include their personal information. In the first part of the questionnaire, the teachers mentioned their own personal information (gender, age, branch of study, seniority, their having or not having course on the new program, their using extra activities for teaching the skills or not, and their opinions about the inclusion of these skills in the new program). In the second part of the questionnaire, however, they answered the 60 questions three-point likert scale type (fully adequate, adequate, neutral, inadequate, completely inadequate) that will reveal the levels of their students' acquiring those skills. The reliability calculations of these questions were done by applying the questions on 121 teachers. As a result of these reliability calculations the value is calculated as $Cr. \alpha = .91$. Furthermore the experts were asked for their opinions, the table of specifications is developed, and content validity in relation with measuring the skills is provided.

In the questionnaire developed for the teachers, there were 23 questions for measuring critical thinking skill, 13 questions for creative thinking, 19 questions for communication skill, 8 questions for empathy, 23 questions for research skill, 29 questions for problem solving skill, and 13 questions for entrepreneurial skill.

The population of this study is consisted of the 6.grade students in Hatay who took the Social Studies Classes in 4. and 5. grades; and the teachers who taught and are still teaching the Social Studies Program at 4.and 5.grade levels. The sample of this study includes 227 sixth grade students that are randomly selected; and 121 teachers who taught or are still teaching the social Studies Program and randomly selected in Hatay. The reason for choosing the 6.grade students is that they are assumed to have acquired the Social Studies skills in 4.and 5.grade levels.

The data gathered from this study has been analyzed by using descriptive statistical techniques, independent samples t-test, one-way variance analysis, and post-hoc test in determining the source of significance. The level of significance is accepted as $p \leq .05$ in the analysis.

Of the teachers participating the questionnaire, 31.4% (f: 38) are males, 68.6% (f:83) are female, 38% (f:47) are at or above the age of 42; and 75.21% (f: 91) are class masters (classroom teacher). 65.3% of the teachers (f:79) have taken a course on the new program, and 34.7% of them (f:42) have a seniority of 21 years and above. 77.33% of them (f: 85) carry out extra activities to gain the students thinking skills. 93.2% of them (f: 96) think that thinking skills should be included in the new program.

The results of the statistics show that the teachers participating in the questionnaire find themselves successful in getting the students to acquire the thinking skills whereas the students don't find themselves successful in gaining those skills. The findings from the t-test of the independent groups made out of the independent

variables in the study and the answers that the teachers gave in the questionnaire don't yield a significant difference in the success of getting the students to gain those skills in terms of the teachers' gender, their field of studies, their having a course on the new program or not, and their opinions about the placement of thinking skills in the new program. According to the results of t-test of independent samples formed out of the teachers' answers to the questionnaire and their state of doing or not doing extra activities in teaching these skills, there was a significant difference in the favor of the teachers who include extra activities in teaching these skills. The results of one-way variance analysis shows that the seniority and age of the teachers lead to significant difference in their success of getting the students gain thinking skills. According to the results of Post Hoc test that was carried out in order to determine the source of this significance, it was found out that the teachers having a seniority of 21 years or more, and the ones at or above the age of 42 are more effective in getting their students to gain the thinking skills. That is, it can be deduced that as the vocational experiences of the teachers' increase, the rate of their success in getting the students to gain those skills also increases.